

TÁMOP-4.2.3-12/1/KONV-2012-0016

Tudománykommunikáció a Z generációnak

Projektvezető: Dr. Törőcsik Mária PTE KTK egyetemi tanár

A munkacsoport vezetője: Dr. Szijártó Zsolt PTE BTK docens

**Elköltözés a szülői házból és az első párkapcsolat
kialakítása - a felnőtté válás kulcseseményei a mai
Magyarországon a '20-asok' körében – tanulmány**

Készítette:

Dr. Spéder Zsolt, PTE BTK

Kiadó: Pécsi Tudományegyetem
ISBN 978-963-642-991-1

Pécs, 2013

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	2
2. A felnőtté válás körülményei a (poszt)modern társadalmakban	3
2.1. Alapfogalmak	3
2.2. A felnőtté válás átalakulása mögött kitapintható makro-társadalmi folyamatok.....	4
3. Empirikus vizsgálatok a felnőtté válás európai tendenciáiról	8
3.1. Azonosság vagy különbözőség, konvergencia vagy divergencia?.....	8
3.2. A felnőtté válás „mértőkövei” Európában	10
3.3. A felnőtté válás normatíváiról európai összehasonlításban	15
4. A fiatalok családi viszonyai Magyarországon 2008-ban	20
4.1. Iskolai expanzió és munkapiac.....	20
4.2. Elköltözés a szülői házból: halasztás és kétlakosság	22
4.3. Első párkapcsolatok.....	24
5. Összefoglaló	28
Irodalomjegyzék.....	29
Mellékletek.....	32

1. Bevezetés

Tanulmányunk célja, hogy néhány szempontra koncentrálni bemutassa a felnőtté válás mai magyarországi jellemzőit. A demográfiai szakirodalom által tárgyalt öt kulcsesemény – az iskolai életpálya befejezése, az első munkába állás, a szülői háztól való elköltözés, az első párkapcsolat megalapítása, a szülővé válás – közül az elköltözést és a párkapcsolat alapítását fogjuk részletesebben tárgyalni. Elemzésünket három nagyobb egységre oszthatjuk.

Első lépésben, döntően a szakirodalomra alapozva, fogalmi tisztázást végzünk, illetve bemutatjuk azokat a modernitást jellemző változásokat, amelyek döntő módon befolyásolják a felnőtté válás folyamatát.

A második részben a felnőtté válás kulcseseményeinek tendenciáit és a felnőtté válásról kialakult képet európai összehasonlításban tekintjük át. E fejezetben tárgyaljuk az európai hasonlóság/különbség, a konvergencia/divergencia kérdését. Az összehasonlítás során sajnos nem mindig tudtunk azonos ország-csoportosítással dolgozni, mert az áttekintett és hivatkozott elemzések ebben eltérnek, és újraszámolásra nem mindig volt lehetőségünk. Ennek ellenére a jellegzetes európai folyamatok áttekinthetőek.

A harmadik részben az említett két szempont szerint részletesen tárgyaljuk a magyar fiatalok, 20-29 évesek élethelyzetét. Nem hagytuk figyelmen kívül az élethelyzetüket formáló objektív folyamatokat se. A két kulcsesemény tárgyalása lehetővé teszi, hogy a felnőtté válás „folyamatszerűségét” emeljük ki. Tanulmányunkat rövid összegzés zárja.

2. A felnőtté válás körülményei a (poszt)modern társadalmakban

2.1. Alapfogalmak

Mind a hazai, mind pedig a nemzetközi szakirodalomban szinte mindenki által elfogadott tétel, hogy a modernitás késői szakaszában a felnőtté válás folyamata megnyúlik és átalakul, hogy az életpályán belül a gyermekkor (ifjúkor) és a felnőttkor közé egy sajátos, a felnőtt és gyermeki szerepekből egyaránt építkező önálló korszak, a poszt-adoleszcencia korszaka ékelődik be. (Vaskovics 2000, Somlai 2007) (Ezt az életszakaszt a „késő kamaszkorral”, vagy még inkább a „fiatal felnőttkorral” szokás megnevezni, és leginkább a 20-as évek fordulóján és a 20-as években járó korosztályt szokás így megnevezni.) A szociológia és demográfia ezen új életszakasz számtalan új jellemzőjét emeli ki. Az életszakasz *megnyúlása* leginkább az életesemények elhalasztásához, a munkavállalási karrier későbbi és súrlódásokkal teli elkezdéséhez, a családalapítási döntések halasztásához kötődik (Sobotka 2004). De nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a korábban egyértelműen felnőttséghez köthető magatartások (pl. az első szexuális kapcsolat, az önálló fogyasztási döntések meghozatala) ma korábbi életkorban történnek meg. A demográfia a felnőtté válást korábban az élet egy igencsak ”sűrű” időszakának tartotta, (Rindfus 1991), amikor a felnőtté válás kulcseseményei néhány év alatt bekövetkeztek. Mára ezek az események távolabb kerültek egymástól, és kevésbé kötődnek egymáshoz, és így joggal tételezhetjük, hogy ez az időszak tovább tart és „megritkult”.

Egy másik perspektíva a felnőtté válás eseményeinek *sorrendiségében* bekövetkező változásokat emeli ki (Elizinga, Liefbroer 2007, Somlai 2007) A modern társadalmakban - szorosan kapcsolódva az életút intézményesüléséhez és hármas tagolódásához (Kohli 1999) -, a felnőtté válás folyamata standardizálódott, a kulcsesemények szinte „törvényszerűen” követték egymást. Az extenzív foglalkoztatás időszakában az iskola befejezését a munkavállalás, a párválasztás követte. Az önálló munkavállalás előfeltétele volt a házasságkötésnek, és az ahhoz szorosan kapcsolódó elköltözésnek. A felnőtté válás folyamatát a gyermekvállalás (és szülővé válás) tette befejezetté. Noha e sorrendiség egyetlen társadalomban sem vált kizárólagossá, mégis jól jellemezte a modern társadalmakban lejátszódó folyamatokat és részévé vált a fiatalok felnőtté válását mozgató törekvéseknek. A *de-standardizálódás* tézise azt feltételezi, hogy ez a rend felborul (pl. nincsen házasságkötés,

nem születik gyermek), új szakaszok ékelődnek be (elköltözés, munkavállalás, párkapcsolat alapítás előtt).

A felnőtté válásra vonatkozó szociálpszichológiai ihletettségű kutatások szerint a felnőtté válás alapvetően az azonosságtudat kialakulásához, az önálló felelősségteljes döntések kialakításának képességéhez, önmagunk „érettnek tételezéséhez” kapcsolhatók (Arnett 1977, Murinkó 2010). E koncepció kialakulásában nyilván lényeges szerepet játszott a folyamat elnyúlása, a de-standardizálódás címszó alatt említett jelenségek, de nem becsülhetjük le az individualizálódás szerepét, azt, hogy a döntések – a feltételezések szerint – egyre kevésbé köthetők közösségi normatívákhoz, és azokban egyre inkább nő az individuális–kalkulatív elem (vö. Murinkó 2010).

2.2. A felnőtté válás átalakulása mögött kitapintható makro-társadalmi folyamatok

Nyilvánvaló, hogy a felnőtté válás átalakulása szorosan kapcsolódik a jelenünket alapvetően formáló folyamatokhoz, amelyek akár vázlatos áttekintése is önálló tanulmányokat igényelne. Mégis, támaszkodva a korábbi elemzésekre (Liefbroer 1999, Somlai 2007) röviden vázoljuk azokat a folyamatokat, amelyek a felnőtté válás, az „új ifjúság” kialakulásának mozgástereit kijelölik. Liefbroer három nagy makro-társadalmi kontextuális erőterét különböztet meg. Ezek: társadalom-szerkezeti, kulturális és technológiai természetűek. Mi magunk önálló tényezőnek tekintjük az egyes népesedési folyamatokat is.

Somlaival (2007) egyet értve a *népesedési folyamatok* közül a *várható élettartam* meghosszabbodását emeljük ki, ami megnyújtva az életpálya perspektíváját, sokféle áttételen keresztül a felnőtté válást, az abban mutatkozó standardizáltságot bizonytalanítja el. Közvetlenebb a hatása a válások terjedésének – ami persze szorosan kapcsolódik a női munkavállalás elterjedéséhez –, amely egyszerre kérdőjelezi meg a házasság intézményét és a klasszikus családciklus normalitását. Nem beszélve arról, hogy a válások terjedése meghatározó szerepet játszik az élettársi kapcsolatok terjedésében, a házasodási mozgalom visszaesésében, illetve a családi átmenetek de-strandardizálódásában.

A felnőtté válás meghatározó kereteit formáló társadalmi-gazdasági folyamatok szerteágazóak. Az *oktatási rendszer* expanziójának közvetlen hatása letagadhatatlan (Liefbroer 1999, Somlai 2007, Buchanan, Kriesi 2012). A felnőtté válás megnyújtásában a felsőfokú képzés expanziója „kétségbe vonja”, hogy a különben törvények szerint 18 éves korukban felnőtté vált fiatalok anyagilag függetlenné váljanak. A tanulói/hallgatói státus a családi

átmeneteket is megnehezíti, lehetetlenné teszi; az elemzések szerint a gyermekvállalás és a hallgatói státus összeegyeztethetetlen (Huinik, Blossfeld 1991). A „life long learning” és a horizontális oktatási formák terjedése (Somlai 2007) pedig azt vonja kétségbe, hogy az iskolai életút befejezése (az első munkahely megszerzése) a felnőttiség nem elidegeníthető jegye. Ne hagyjuk figyelmen kívül, hogy az oktatási expanzió megváltoztatja a hallgatók nemek szerinti összetételét, és meghatározó szerepet játszik a női emancipáció terjedésében, a hagyományos családfelfogás megkérdőjelezésében.

A *gazdaság szerkezeti* változások közül nyilván a globalizáció egyre erősödő hullámaiból kell kiindulnunk. Hatását a felnőtté válásra leginkább a munkapiac átalakulásán keresztül lehet tetten érni. A munkaerőpiaci bizonytalanságok növekedése – a határozott idejű munkaszerződések, az atipikus munkaformák stb. terjedése - a globalizációhoz, a termelőkapacitások gyors és váratlan áthelyezéséhez köthető (Blossfeld et al 2005). A bizonytalan, nem kiszámítható munkaerőpiaci helyzetek megnehezítik a hosszú távú döntéseket és elköteleződéseket, és így hozzájárulnak az életpályák de-standardizálódásához. Somlaival egyet értve érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a munkapiac átalakulásának (globalizálódásának) ne csak a „negatívumait” (a munkapiaci integrálódás nehézségeit) vegyük észre, de azt is, hogy a globalizáció, és az információ technológia diffúziója kiugrási lehetőséget biztosít a képzett fiatalok részére. A képzett, szaktudással rendelkező, informatikai és nyelvi kompetenciákkal bíró fiatalok felnőtteket meghazudtoló sikereket tudnak elérni. És itt ne csak egyes kiemelkedő személyiségekre gondoljunk, hanem arra is, hogy a rendszerváltást követően gyakorlatilag megszűnt az életkorhoz, senioritáshoz kötődő kereseti különbségek rendszere (Köllő 2000).

A *migrációs* lehetőségek és mozgások, amelyek szervesen kapcsolódnak a globalizációhoz, felnőtté válásban „betöltött szerepét” eddig alig kutatták. Norbert Schneider kutatásai hívják fel a figyelmet, hogy a mobilitás megnehezíti a családalapítást (gyermekvállalást), hogy hozzájárul egy új párkapcsolati forma, a „látogató párkapcsolatok” (LAT) terjedéséhez és fenntartásához.

A *jóléti intézményrendszer* kiépítettsége, a jóléti szolgáltatásokhoz való hozzájutás elvei, a jóléti rezsimek típusai nem csak „szűrik” a globalizációs hatásokat (Mayer 2001), de a globalizációtól függetlenül is segíthetik, vagy késleltethetik egyes kulcsesemények bekövetkezését. Közismert például, hogy az univerzális hozzáférésen alapuló skandináv modell lehetővé teszi és „siettet” a szülői háztól való elköltözést (Billari et al. Liefbroer),

illetve, hogy a svéd családtámogatási rendszer „pro-ciklikusan” működik: fellendülés esetén „ösztönzi”, recesszió idején „gátolja” a gyermekvállalást (Andersson 2000).

A *kulturális rendszer* átalakulási folyamatait tekintve három olyan átalakulást érdemes kiemelni, amely a felnőtté válás normatív rendszerét, illetve az egyéni döntések motivációs jellegét (preferenciák) érinti. Az alaphelyzetet a *normatív kontroll* szerepének csökkenésével és az *individualizálódás* folyamatos erősödésével szokás megjelölni. A (poszt)modernitás, az autoritások (egyház, közösség, szülők) visszaszorulásával és az individuális (kalkulatív és/vagy materializált) döntések terjedésével jár együtt. Ez nyilván kéz a kézben jár a de-standardizálódás felvetésével. (Kérdés persze, hogy mindezeket figyelembe véve miért van a vártnál nagyobb standardizáltság a felnőtté válásban?) A másik folyamata a jövő kiszámíthatatlanságához, a jelenorientáltsághoz kötődik, és a *hedonizmus* térnyerésével írható le. Ennek gyökere a piac folyamatos expanziójában, a jövőbeli kockázatok növekvő kiszámíthatatlanságában lelhető fel. A felnőtté válás folyamatát közvetlenül befolyásoló harmadik kulturális váltás a *női egyenjogúság* térnyerésében jelenik meg, aminek szerves része a nemi szerepek közeledése, a hagyományos szerepmegosztások felszámolódása.

A *technológiai változások* területéről a legközvetlenebb hatása a „fogamzásgátló tabletta” feltalálása volt, amely a szexuális viselkedés nem kívánatos következményeinek „kezelését” tette lehetővé, és ezzel tág teret nyitott az új szexuális viselkedés (el)terjedésének. (Nem véletlen, hogy Ch. Westoff princetoni demográfus 1977-ben a „The Contraceptive Revolution” címmel írta meg könyvét.) A termékenységi magatartás kutatói attól a család(nagyság) tervezhetőségét, a gyermekszámról való döntés széleskörűvé a fogamzásgátló tabletták terjedésétől számoljuk. (Itt nem térünk ki arra, hogy a gyermekszám szabályozásának különböző módszerei és eszközei az emberi társadalmakban korábban is jelen voltak.) Letagadhatatlan, hogy a fogamzásgátlási módokhoz való „könnyű” hozzáférés a felnőtté válás folyamatában számtalan addig nyitva nem álló opciót hozott létre. (Emlékezzünk a tablettát megelőzően milyen magas volt a teherbeesés miatt házasságot kötők aránya.) A technológiai fejlődést illetően még két jelenséget szokás kiemelni. Liefbroer (1999). A közösségi normák és hagyományos autoritások megkérdőjelezésében és az új magatartásformák diffúziójában kulcsszerepet tulajdonít a tömegkommunikációnak. Nézete szerint a tömegkommunikáció komoly szerepet játszik a kulturális folyamatok felerősítésében („akceferátor-hatás”). Somlai az információ-technológia számtalan felhasználási lehetőségét taglalja, és különös fontosságot tulajdonít az új képzési és kommunikációs formák elterjedésének.

Messze nem törekedhetünk a posztadoleszcencia létrejöttéért felelős, a felnőtté válás átalakulásában meghatározó szerepet játszó társadalmi változások még csak vázlatszerű bemutatására sem. Ugyanakkor jelezni kívántuk, hogy a későbbiekben bemutatandó nemzetközi összehasonlító, illetve hazai empirikus elemzések milyen általános társadalmi-kontextuális erőterben mennek végbe, és hogy az említett változások hogyan szabják át folyamatosan a felnőttkorú generációk előtt álló lehetőségek terét, hogyan módosítják folyamatosan azt a motivációs keretet, amelyben a fiatalok felnövekedése végbe megy, amelyben a fiatalok döntéseiket meghozzák.

3. Empirikus vizsgálatok a felnőtté válás európai tendenciáiról

3.1. Azonosság vagy különbözőség, konvergencia vagy divergencia?

Komplex, nehezen kibogozható összefüggésrendszerrel állunk szembe, amikor a felnőtté válás európai társadalmakra jellemző *objektív*, illetve *normatív* rendszerének sajátosságait kívánjuk megragadni, amikor arra keresünk választ, hogy Európában az azonosság/hasonlóság vagy a különbözőség/diverzitás jellemző inkább.

Az objektív folyamatokat illetően az előzőekben áttekintettük a felnőtté válást formáló társadalmi erőket. Az oktatási expanzió, a globalizáció következtében kialakuló munkapiaci bizonytalanságok, a technológiai innovációk („fogamzásgátló tabletta” diffúziója), és a kulturális átalakulás (a normatív rendszerek gyengülése, individualizáció), stb. mind olyan tendenciák, amelyek általánosan hatnak, így egyértelműen arra utalnak, hogy Európában *közeledési*, „*hasonulási*” tendenciákat várhatunk. Mi okunk van feltételezni, hogy az országok között különbségeket találunk majd? Ugyanez a szubjektív folyamatokat illetően is felvetődik, hiszen jó okunk lenne azt feltételezni, hogy az egymáshoz illeszkedő társadalomszerkezeti tendenciák, a kulturális változások ugyanazon mintázatokat eredményeznek az európai országokban.

A kételkedést életben tartó nyilvánvaló válasz, hogy az európai országok a társadalmi fejlettség eltérő szintjén állnak, így joggal tételezhetjük fel azt, hogy közöttük lényeges különbségek nyilvánulnak majd meg. Ez azonban csak fáziskésésre és nem pedig különbségekre utal. Két további nyomos okunk van arra, hogy európai különbségek fennmaradását, és/vagy kialakulását ne tartsuk kizártnak.

Már a korábbiakban említettük, hogy a jóléti intézmények „szűrik” a globalizáció hatásait, és más társadalmi tendenciákat, és így okunk van feltételezni, hogy ugyanazon összefüggésrendszerből eredő hatások a különböző jóléti rezsimek, országok esetében eltérő módon jelentkeznek, sőt eltérő módon érintik a különböző társadalmi csoportokat az egyes országokban. A *jóléti rezsimek* tartós fennmaradása, az intézményes konfigurációk történeti kötöttsége bizonyos kezelési módok és értékdimenziók tartós elkülönülésével jár. Az életutak vonatkozásában, és egyben a felnőtté válás vonatkozásában Mayer (2001) és Blossfeld (2000) fogalmazza meg, hogy a piacosodás, a gazdasági növekedés, a globalizáció a jóléti rezsimek „szűrőjén” keresztül hozza létre az életutak eltérő pályáit, a felnőtté válás eltérő környezetét. Az útfüggőség tehát az intézményrendszer tartós különbségeiben gyökerezik, és ezt oldja fel a

társadalmi változás általánossága, és az útfüggőség szerkezeti jellegéből eredő paradoxona. A globalizáció általános kihívásaira a nemzetek történetileg kialakult intézményeikre alapozva, azt továbbépítve reagálnak, és jön létre a globalizációra adott „nemzeti válasz”. Mayer (2001) ezért feltételezi, hogy az országok közötti különbségek nem fognak csökkenni.

Noha a rendszerváltást követően már több mint két évtized telt el, viszonylag kevés koncepcionális közelítés született a poszt-kommunista országok társadalmi átalakulását illetően. A modernizáció-elmélet ezen országok “bepótló” fejlődését („nahholende Modernisation”) emeli ki, és a nyugati módszerek (piac, intézmények) átvételét és a nyugati értékekkel való azonosulást feltételezi. Ugyanakkor a 40 (70) év nem telt el nyomtalanul, és abban sem lehetünk bizonyosak, hogy a poszt-kommunista országok ugyanazon utat járják be. King és Szelényi (2005) szerint a poszt-kommunista országok eltérő átalakulási utakat jártak, járnak be, amikor újra „bevezetik” a kapitalizmust. Három ideáltípust különböztetnek meg. Ezek: a tőkések nélküli kapitalizmus, a felülről létrehozott politikai kapitalizmus, és alulról épített hibrid kapitalizmus. Ezek tehát arra utalnak, hogy a poszt-kommunista országok nem (lesznek) teljesen azonosak.

A normatív rendszereket jellemzőiről, az *értékváltozások* jellegzetes irányairól, illetve az azok mögött meghúzódó lehetséges folyamatokról a World Value Research és a European Value Research kulcs publikációiból kaphatunk átfogó képet (Inglehart and Baker 2000, Arts et al. 2004). A modernizációelmélet, illetve az ehhez szorosan kapcsolódó strukturalista megközelítés szerint a társadalomban végbemenő technológiai fejlődés, gazdasági növekedés, piacosodás, (globalizáció) első lépésben a modern, majd pedig a poszt-modern értékek kialakulását hozza magával. A gazdasági rendszer működése uniform helyzeteket hoz létre, amely azonos értékvilágokat generál (vö. Inglehart and Baker 2000:21). A kulturális közelítések ezzel szemben azt tételezik fel, hogy az egyes társadalmakban uralkodó értékek szelekciós szerepet játszanak, meghatározott, összhangban lévő intézményi átalakulást és technológiai gazdasági fejlődést tesznek lehetővé, engednek meg (Arts et al, 2004b). Ingleharték legutolsó elemzése szintézisre törekszik, amennyiben a technológiai-gazdasági fejlődés „feszítő”, a kulturális rendszer „terelő” szerepét hangsúlyozza (i.m., p.49). Az értékek alakulását ezek szerint egyfajta kulturális útfüggőség jellemzi, amelyben kulcsszerepet a vallás, a történeti vallások öröksége játszik. A demográfiai viselkedést illetően Reher hangsúlyozza a kulturális útfüggőség jelentőségét (Reher 1998).

Ingleharték külön foglalkoznak a kommunizmus 40 (70) évének tapasztalatával, amely egyrészt szekuralizálta az érintett társadalmakat, másrészt viszont a szabadságot jelentő

magánéleti értékek felerősödésével, „tradicionalizálódással” önálló „nyomot hagyott” a társadalmak értékvilágán, amelyek így sajátos kulturális örökségre tettek szert.

3.2. A felnőtté válás „mérőföldkövei” Európában

A felnőtté válás eseményeinek időbeli alakulását több tanulmány is tárgyalja európai összehasonlításban (Billari and Wilson 2001, Blossfeld et al. 2005, Billari and Liefbroer 2010), és közülük nem egy kitér a konvergencia versus fennmaradó különbségek kérdésére. Billari és Liefboer friss tanulmánya, az általunk is használt 2006-os ESS adatokat felhasználva, kohorszvizsgálatot alkalmazva, az adatokat négy nagy földrajzi régió szerint csoportosítva tárgyalja expliciten a konvergencia kérdését. A felnőtté válás demográfiai kulcseseményeinek (elköltözés, első párkapcsolat, első házasság, szülővé válás) időzítését, egymásutániségét és szórását összehasonlítva megállapítják, hogy a *halasztás Európa minden régiójára* jellemző. Ugyanakkor alig van halasztás az elköltözést illetően, minimális a halasztás az első párkapcsolat-alapítást illetően. Valódi, lényegi halasztás a házasságkötés, és az első gyermekvállalást illetően látszik. Igazoltnak tartják abbéli feltételezésüket is, hogy a felnőtté válás *komplexitása* nő, hiszen olyan új életfázisok terjednek – egyedül élési fázis, élettársi kapcsolat, házasságon kívüli gyermekvállalás – amely a felnőtté válás folyamatának komplexitását növelik. A kohorszokat összehasonlítva ugyanakkor a divergencia jellemző: a fiatalabb generációk között jelentősebb az országok szerinti különbség, mint az idők között. Mindennek ellenére arra a végső következtetésre jutnak, hogy Európában egyfajta konkurencia tételezhető fel, a növekvő különbségek pedig abban gyökereznek, hogy a társadalmi változás eltérő fázisában tartózkodnak és így a különbségek ellenére egy új (halasztott) felnőtté válási mintázat kialakulása várható. (Im. p. 73-74).

A fenti adatrendszer, az ESS 3. hullámát használva, öt különböző, a jóléti rezsimeket is jól szemléltető országot kiválasztva (Svédország, Ausztria, Portugália, Magyarország, Bulgária) mutatjuk be az átalakulás alapvető tendenciáit. (Felhívjuk a figyelmet, hogy az alacsony minta-elemszám miatt az egyes országok kevésbé jól jellemzik az általános tendenciákat, mint a Billari és Liefbroer által alkalmazott ország-csoportos elemzés.)

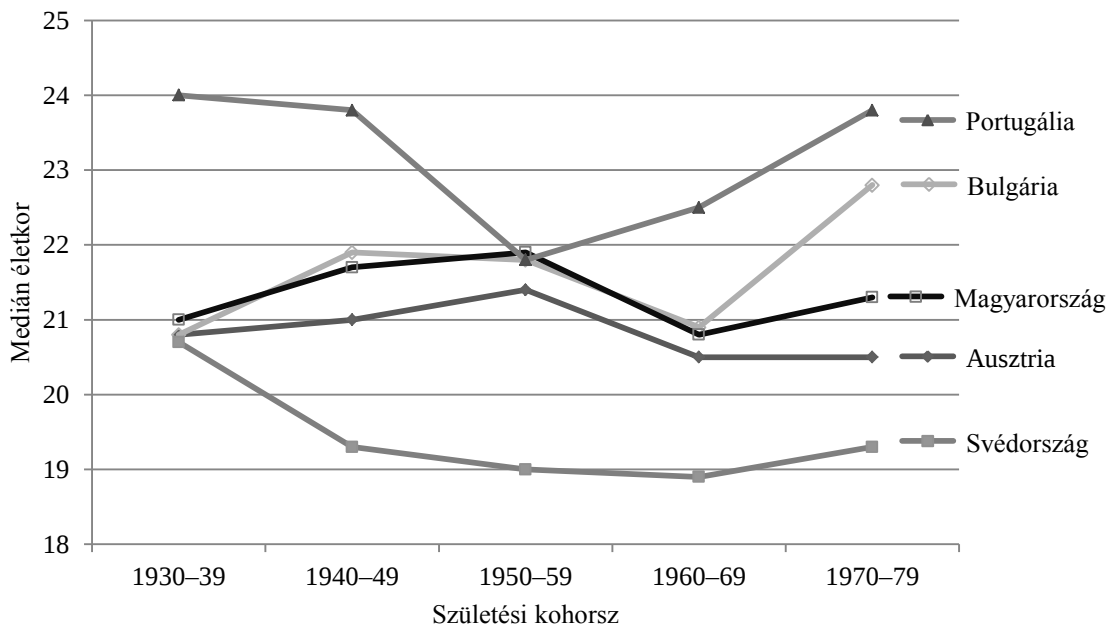
Az *elköltözést* tekintve az öt ország esetében is jól látszanak a fennmaradó különbségek (1. ábra). Svédországban a legalacsonyabb a szülői házból való elköltözés életkora, és a kohorszokat tekintve nincsen érdemi változás. Ausztriában ugyan valamivel magasabb az elköltözés medián életkora, de alapvetően a változatlanosság emelendő ki. A déli jóléti rezsimeket képviselni hivatott Portugáliában a szülői háztól való elköltözés halasztását

érhetjük tetten, ami minden bizonnyal kapcsolatban van a késői oktatási expanzióval és a lakhatás nem bővülő lehetőségeivel. A magyarországi csökkenést az utolsó kohorszokban a növekedés váltja fel, ami a részletes hazai vizsgálatok tükrében a később született kohorszok esetében is tetten érhető (vö. Murinkó 2012).

A *párkapcsolatok formálódásában* két azonos irányú, de szignifikánsan elérő dinamikájú változásnak lehetünk tanúi. Az első párkapcsolat alapításának időzítésében enyhe (2. ábra), a házasságok medián életkorában (3. ábra) viszont erőteljes halasztás tapasztalható. Az első párkapcsolat alapítás enyhe halasztását az oktatási expanzió halasztó, és a korai párkapcsolat alapítási preferenciák megerősödésének „előrehozó” hatását eredményezi. Ez is egybe cseng korábbi vizsgálatainkkal (Spéder 2005).

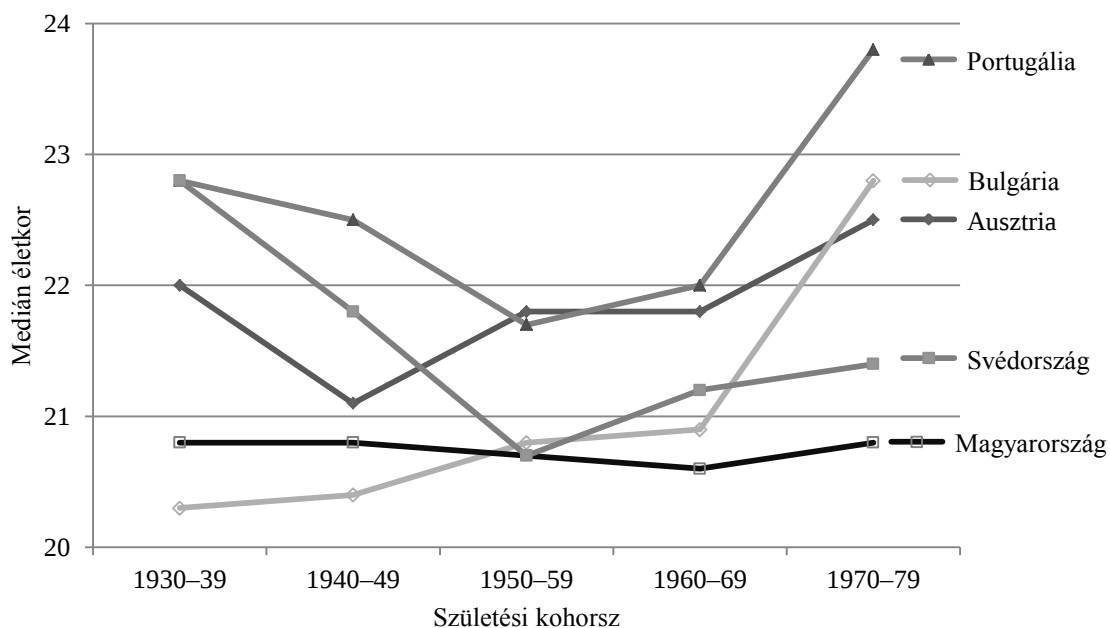
Végül minden ország esetében egyértelműen kitűnik a szülővé válás, (az első gyermek megszületése) medián életkor növekedésében tetten érhető halasztó magatartás (4. ábra). Ez az, ami gyakorlatilag minden európai országot egyaránt érint.

1. ábra: A szülői házból való elköltözés medián életkora kohorszoként, kiválasztott európai országokban

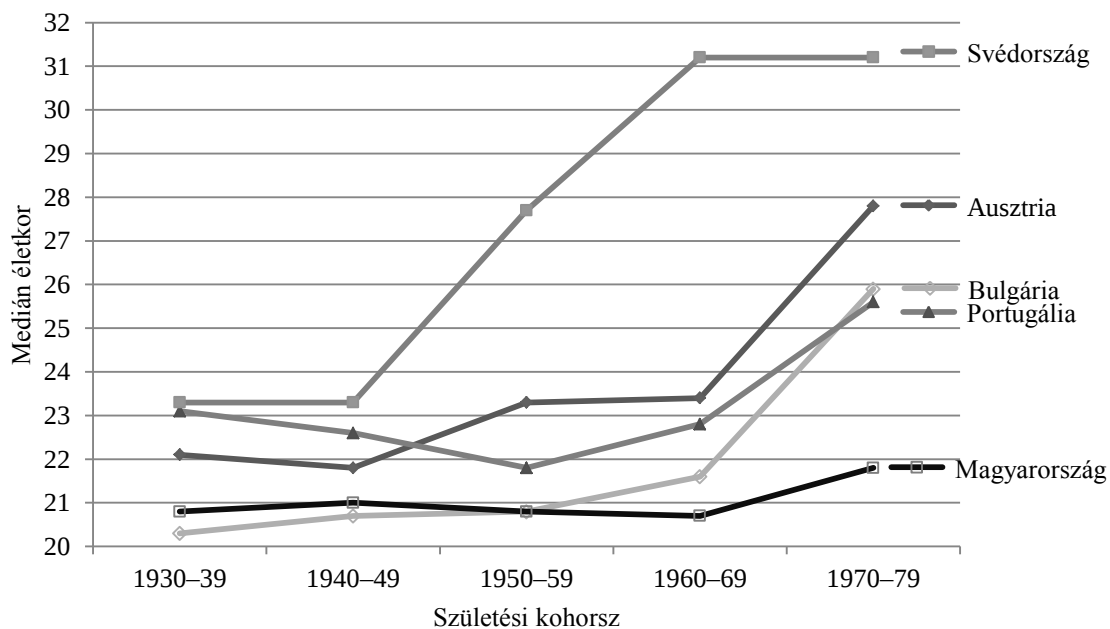
Forrás: European Social Survey, 3. hullám.

2. ábra: Az első párkapcsolat kialakításának medián életkora kohorszokként, kiválasztott európai országokban

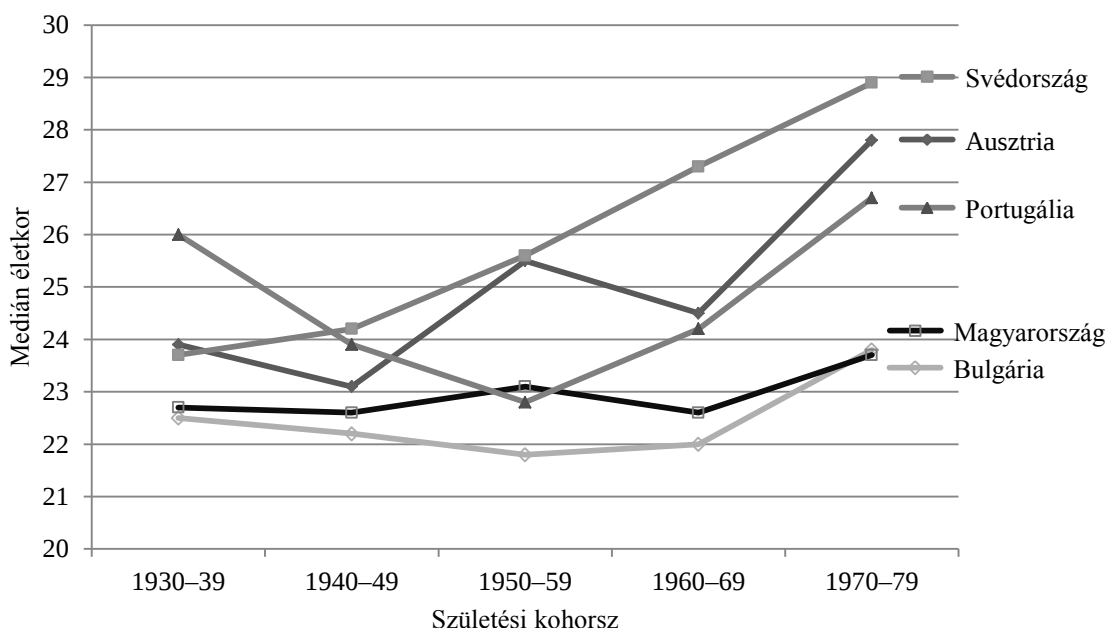
Forrás: European Social Survey, 3. hullám.

3. ábra: Az első házasságkötés medián életkora kohorszokként, kiválasztott európai országokban

Forrás: European Social Survey, 3. hullám.

4. ábra: Az első gyermek vállalásának (szülővé válásnak) medián életkora kohorszokként, kiválasztott európai országokban

Forrás: European Social Survey, 3. hullám.

Érdeemes a különböző kulcsesemények egymáshoz való viszonyát is részletesen megvizsgálni (vö. Elizinga, Liefbroer 2007, Billari and Liefbroer 2010, Bognár 2007). Korábban a European Quality of Life Survey adatit felhasználva vizsgáltuk a fiatalok elköltözését és a családalapítás folyamatát (Spéder 2005). Ekkor arra a következtetésre jutottunk, hogy a volt szocialista országokban közelítve a Dél-Európában jellemző arányokhoz a 25-34 éves fiatalok nagy hányada él együtt a szüleivel. Meglepő az volt számunkra, hogy nem tűnt el (vagy újra felbukkant) az a jelenség, hogy a fiatalok partnereikkel (házastársaikkal), sőt gyermekeikkel, szüleikkel együtt maradnak. A volt államszocialista országokban - mind Közép-Kelet Európában, mind pedig a balti államokban - a 25-34 éves nők több mint 10%-a, (a részletes adatok szerint Lengyelországban, illetve Bulgáriában egyötöde) él kiterjesztett (extended) háztartásban.¹ (Vö. 1. tábla) (Ezekben a háztartásokban a fiataloknak a családi szerepek új konfliktusaival kell szembenézniük. A szüleivel élő gyermekeknek házastársi (és anyai) szerepeket is el kell látniuk, többféle családi szerepet kell összeegyeztetniük. A „beköltöző” házastársnak sem csak partneri és szülői szerepeit kell elsajátítania, de ki kell dolgoznia a meny/vő szerepkészletét is. Ugyanakkor a szülők pozíciója is módosul: szülők maradnak, ám tudomásul kell venniük, hogy szülői feladataikat teljesen újszerű módon kell(ene) ellátniuk.)

¹ Megjegyzendő, hogy a nők és férfiak adatai között kimutatott különbségek a szülő háztól való leválás eltérő időzítéséből és részben az alacsony mintaelem számból adódnak.

1. tábla: 23-34 éves fiatalok családi körülményei
(együttlakás a szülőkkel és családalapítás), 2003 (%)

Country groups	Szülők nélkül		Szülőkkel	
	Nincsen partner	Partnerrel és/vagy gyermekkel	Nincsen partner	Partnerrel és/vagy gyermekkel
<i>Nők</i>				
Északi országok	25,7	73,1	1,2	0
Nyugat Európa	20,9	73,7	4,0	1,4
Dél Európa	10,4	63,1	22,0	4,5
Közép-Kelet Európa (volt szocialista országok)	6,7	63,5	11,2	15,6
Balti országok	12,4	70,1	7,7	9,8
<i>Férfiak</i>				
Északi országok	37,2	57,5	4,9	0,4
Nyugat Európa	35,5	52,1	11,6	0,8
Dél Európa	17,8	42,7	36,3	3,2
Közép-Kelet Európa (volt szocialista országok)	9,7	48,6	29,3	12,4
Balti országok	15,1	55,2	18,5	11,2

Országcsoportok: Északiak: Dánia, Finnország, Svédország; *Nyugat-Európa:* Ausztria, Belgium, Franciaország, Németország, UK, Írország, Luxemburg, Hollandia; *Dél-Európa:* Portugália, Spanyolország, Olaszország, Görögország, Cyprus, Málta; *Közép-Kelet Európa:* Bulgária, Csehország, Magyarország, Lengyelország, Románia, Szlovákia, Szlovénia; *Balti országok:* Észtország, Lettország, Litvánia

Source: own calculation, European Quality of Life Survey, European Foundation, Dublin

Forrás: Saraceno, et.al., 2005.

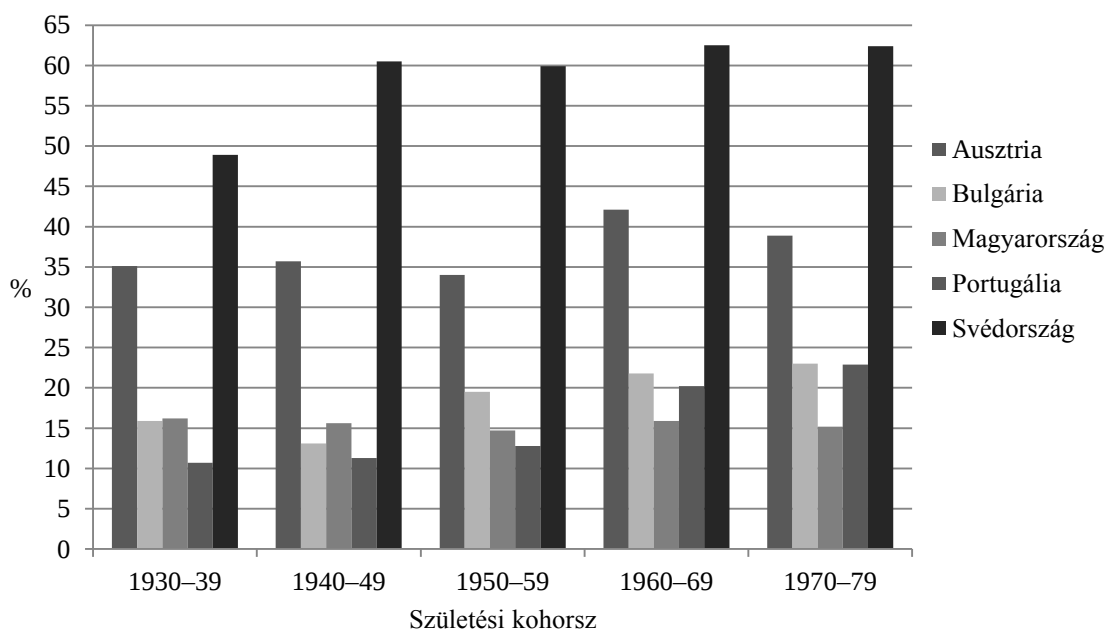
Jó okunk van azt feltételezni, hogy a szülőkkel való együttélés átmeneti, hogy Nyugat-Európához hasonlóan a gazdasági fejlődéssel párhuzamosan csökkenni fog azon fiatalok aránya, akik a szülői háztartásban kezdik önálló családi viszonyaik megteremtését. Ezt azonban több tényező is szigorúan korlátozhatja. Ezek közül - megítélésünk szerint – leginkább az, hogy a volt szocialista országokban az átmenet következtében a lakásszektorban új helyzet állt elő: egyeduralkodóvá vált a magántulajdonú lakás-szektor, szinte teljesen hiányzik a bérlakás szektor, és visszaszorult az önkormányzati lakásszektor (municipal housing) (vö: Domanski et al. 2004). (Egy döntően magántulajdonon alapuló lakásrendszer pedig jelentős mértékű anyagi erőforrás felhalmozását igényli. Mivel a lakáspiac strukturális átalakulása, a megfizethető bérlakások megjelenése a piacgazdaságban lassú folyamat, azt kell feltételeznünk, hogy a család-formálódásnak a strukturális helyzet szerint eltérő módjai a kelet-európai volt szocialista országokban még egy ideig vélhetőleg fenn fognak maradni.

Az ESS 2006-os adatgyűjtése segítségével megvizsgáltuk, hogy a kiválasztott, korábbiakban elemzett öt országban mi a párkapcsolat alapítás és a szülői házból való elköltözés viszonya. A *hagyományos szekvenciának* azt tekintjük, ha az elköltözés és a párral való összeköltözés azonos idejű (vagy amikor különböző okok miatt a szülői házról való leválás az

összeköltözést követi). *Innovatív*, új szekvenciának az tekinthető, ha a fiatal nem párkapcsolat alapítás miatt költözik el, „válik le” a szülői házról (vö Billari, Liefbroer 2010).

Az innovatív, új életforma elterjedtsége Európában igen lényeges különbségeket mutat. Svédországban általánosnak mondható (60 % körül), Ausztriában igen lényeges arányt képvisel (35-40 %), Dél-Európában és a volt szocialista országokban viszont a fiataloknak csak kis hányada (10-20 %) éli meg ezt az életpályaszakaszt (5. ábra). Noha a fiatalabb korcsoportokban részarányuk nő, de az európai különbségek fennmaradása szembeötlő.

5. ábra: Azon nők részaránya, akik a párkapcsolat alapítás előtt (önállóan) költöztek el a szülői házból, kohorszokként, kiválasztott európai országokban

Forrás: European Social Survey, 3. hullám.

3.3. A felnőtté válás normatíváiról európai összehasonlításban

Az európai összehasonlító értékvizsgálatok (EVS) számos fontos összefüggést tártak fel az európai különbségekről és hasonlóságokról, és megállapíthatjuk, hogy az eredmények között túlsúlyban voltak azok, amelyek lényeges különbségeket mutattak ki a különböző ország-csoportok között. A legélesebb különbség a nyugati demokráciák és a poszt-kommunista országok között lelhető fel (Hagenaars et al. 2004). A nyugati országok további differenciálása, amely általában az esping-anderson-i tipológia alapján történt, szintén lényeges különbségeket mutatott ki (p. Gelissen 2004), ugyanakkor a legegységesebben a

skandináv országok különültek el (Hagenaars et al. 2004). Sikeresnek bizonyultak azok az elképzelések, amelyek a poszt-kommunista országokat tovább - intermedier és poszt-totalitáriánus csoportokra - bontva mutatott ki közöttük lényeges értékkülönbségeket (Gelissen 2004). Azonban a nemek szerinti elképzelések vizsgálata során olyan elemzéssel is találkoztunk, amely megállapította, hogy az országok szerepe az attitűdök szórásának magyarázatában lényegtelen (Kalmijn 2004). A kötetet bevezető-összegző tanulmány végül az Inglehart-Baker szerzőpárhoz hasonló végkövetkeztetésre jut. „Eredményeink arra utalnak, hogy az értékváltozásoknak nincsen egységes pályája ('no unique trajectory of values change'). Az értékváltozások függnak a nemzeti kontextustól és az egyes nemzetek történeti fejlődésétől.”(im. p.47-48). Az értékutatások fenti, igencsak vázlatos áttekintése alapján is megállapíthatjuk, hogy mind a felnőtté válás ideáinak és elvárásainak európai hasonlósága, mind pedig tartós eltéréseire utaló kutatási eredményekkel szembesülhettünk. Vajon a felnőtté válás demográfiai eseményinek európai alakulására vonatkozó elemzések milyen tanulsággal szolgálnak?

Máshol részletesen megvizsgáltuk, hogy a felnőtté válásról Európa lakossága mennyire egyöntetűen gondolkodik, hogy ugyanazon kulcseseményeket tartják-e fontosnak férfiak és nők esetében (Spéder et al. 2013.) Eredményeinket a következőképpen összegezhettük: Az európai országok között a felnőtté válás életkori hatását tekintve alig mutatkozik különbség, és a vélekedések azonossága mutatkozik meg abban is, hogy a vélemények szerint a fiúk átlagosan két évvel később (lányok 18, fiúk 20 évesen) válnak felnőtté. Ezen nemek szerinti eltérés azért is érdekes, hiszen a felnőtté válás „hivatalos” életkora lányok és fiúk esetében egyik országban sem különbözik. Különbségeket abban találtunk, hogy az egyes országok lakossága milyen kulcseseményeket tart a legfontosabbnak a felnőtté válásban. Az északi országokban és a brit szigeteken élők az elköltözést, a volt Szovjetunió országaiban élők a házasságot és a gyermekvállalást, a kontinentális európai országokban élők a munkavállalás, az anyagi önállóság fontosságát emelték ki (vö. melléklet M1 tábla). Érdekes eredmény, hogy a déli országokban élők felnőtté válásról vallott elképzelései közelebb álltak a volt Szovjetunió országaiban élőkhez, a közép-európai volt szocialista országokban lakók pedig a kontinentális-nyugat európai országok lakosságával mutattak hasonlóságot. Végül a vártnál kevesebb eltérést kaptunk a felnőtté válás nemek szerinti különbségét illetően. Azaz az egyes országokban többnyire ugyanazt a kulcseseményt tartották fontosnak mind a fiúk, mind pedig a lányok esetében.

Témánkhöz kapcsolódva a felnőtté válás két normatív elemét kívánjuk itt részletesebben megvizsgálni, és képet alkotni arról, hogy a) találhatók-e Európában társadalmi különbségek, és hogy b) vannak-e lényeges generációs véleménykülönbségek. Témánk a párkapcsolat alapítás és a szülői házból való elköltözés, az elemzett kérdés pedig a *párkapcsolat alapítás alsó*, és a *szülői házból való elköltözés felső* korhatárára vonatkozik. (A kérdések így hangzottak: Mi az az életkor, amikor egy fiatal nő és férfi esetében túl korai tartós párkapcsolatot kialakítani? Illetve: Mi az az életkor, amikor valaki túl idős ahhoz, hogy még mindig a szüleivel éljen?) A két kérdés az ideális korhatárok elemzésére nem igazán használható, hiszen az egyik alsó, a másik felső korhatárra vonatkozik, de alkalmas az országok szerinti és a generációs különbségek elemzésére.

Adataink, amelyek a kérdésre adott válaszok kvartilis-értékeit, illetve átlagértékeit tartalmazzák (2. és 3. tábla), *nem* mutatnak lényeges ország-különbségeket, regionális különbségeket. A *tartós együttélés* alsó korhatárát mind a nők, mind pedig a férfiak esetében a 18. életév jellemzi, noha a férfiak esetében az átlagérték valamivel magasabb (+0,6 év). A szülői háztól való elköltözést tekintve már kitapinthatóak országok, ország-csoportok szerinti különbségek. Az északi országokban és a volt Szovjetunióból kivált országokban alacsonyabb életkorban határozható meg az az életkor, amikor már „nem illendő” a szülőkkel együtt élni (vö. 3. tábla). A nyugati átlagéletkorok érdemben nem térnek el a közép-európai volt szocialista országokat jellemző átlagértékektől. Az elköltözés felső határát illetően érdemes azt is figyelembe venni, hogy a kérdezettek milyen arányban választották a „*soha nem túl idős*” valaki, hogy a szülői házban éljen. A volt szocialista országokban, és így Magyarországon is a kérdezettek harmada *nem gondolja*, hogy az elköltözésnek van felső korhatára. Másképpen értelmezve: ezen országok népességének egyharmada természetesnek tartja, hogy valaki felnőttként, érett középkorúként a szüleivel éljen. (Ez nyilvánvalóan kapcsolódik azon korábbiakban említett tényhez, hogy ezen országokban nem ritka, ha valaki partnerével és gyermekével a szülői házban él.)

Amennyiben a halasztást általánosnak tartjuk, illetve az innovatív életformák terjedését valószínűsítjük, akkor különbségeket várunk a generációs vélekedésben. A halasztást feltételezve azt várjuk, hogy a fiatalabb generációk későbbi életkort jelölnek meg, mind az első tartós párkapcsolat megalapítása alsó, mind pedig a szülői házból való elköltözés felső korhatárát illetően. Az új életformák elterjedéséhez viszont az illeszkedne, ha az elköltözés felső korhatára a fiatalok esetében alacsonyabb lenne. A kvartilis értékek korcsoportok szerinti átlagai ugyanakkor nem utalnak lényeges generációs véleménykülönbségekre (vö.

melléklet M2). A felnőtté válásról kialakult normatív képben lényeges generációs különbségeket beazonosítani nem tudtunk.

Összefoglalóan azt állapíthatjuk meg, hogy a felnőtté válás kulturális mintázatai az európai országok között kevésbé térnek el, mint a felnőtté válás tényleges folyamatai. Teljes homogenitásról nem beszélhetünk: a felnőtté válás kulcseseményeiről az északi országokban és a volt Szovjetunió országainak lakossága körében sajátos kép él.

2. tábla: Hány éves korban túl idős egy nő/férfi ahhoz, hogy tartós párkapcsolatban együtt éljen? (életkori kvartilisek, átlagéletkor, szórás, 2006)

	25%	50%	75%	Átlag	SD
Egy nő					
Magyarország	18	18	20	18,7	2,7
Észak-Európa	17	18	20	18,4	3,2
Brit-szigetek	18	18	20	19,2	2,7
Kontinentális Nyugat-Európa	17	18	20	18,3	2,0
Dél-Európa	17	18	20	18,4	2,5
Közép-Kelet Európa	18	18	20	18,8	2,5
Kelet-Európa	16	18	18	17,8	2,2
Összesen	17	18	20	18,4	2,5
Egy férfi					
Magyarország	18	19	20	19,7	3,0
Észak-Európa	18	18	20	18,9	2,2
Brit-szigetek	18	19	21	19,6	3,0
Kontinentális Nyugat-Európa	18	18	20	19,1	2,4
Dél-Európa	18	18	20	19,0	2,7
Közép-Kelet Európa	18	19	20	19,6	2,7
Kelet-Európa	17	18	20	18,5	2,5
Összesen	18	18	20	19,0	2,6

3. tábla: Hány éves korban túl idős egy lány/fiú ahhoz, hogy még mindig a szüleivel éljen?
(életkori kvartilisek, átlagéletkor, szórás, 2006)

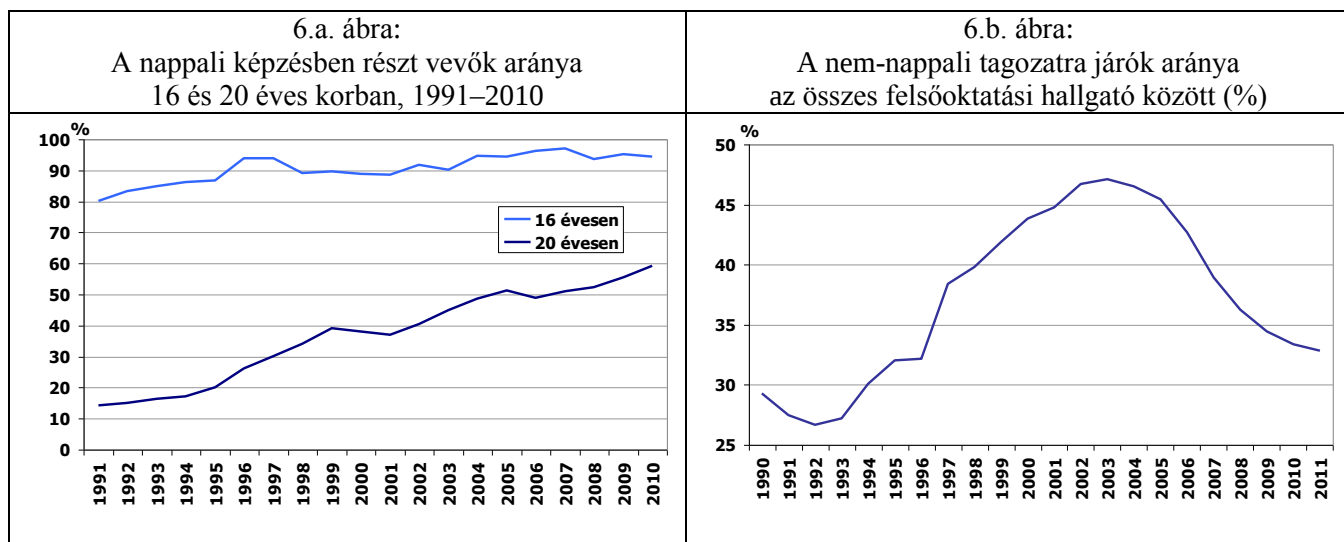
	25%	50%	75%	Átlag	SD	sohase túl idős (%)
Egy nő						
Magyarország	25	30	30	30,3	6,9	38,4
Észak-Európa	22	25	30	25,8	6,0	10,8
Brit-szigetek	25	30	30	28,8	7,1	32,0
Kontinentális Nyugat-Európa	25	28	30	28,0	5,4	12,9
Dél-Európa	29	30	35	31,4	5,7	29,4
Közép-Kelet Európa	25	30	30	29,7	6,8	34,4
Kelet-Európa	22	25	30	26,4	6,4	35,4
Összesen	25	28	30	27,9	6,3	24,9
Egy férfi						
Magyarország	28	30	35	31,2	6,8	32,7
Észak-Európa	22	25	30	26,1	5,9	7,6
Brit-szigetek	25	30	30	29,2	7,3	23,6
Kontinentális Nyugat-Európa	25	30	30	28,6	5,6	9,2
Dél-Európa	30	30	35	32,0	5,8	23,4
Közép-Kelet Európa	25	30	30	30,3	6,3	27,9
Kelet-Európa	23	25	30	27,1	6,6	27,8
Összesen	25	30	30	28,5	6,4	19,2

4. A fiatalok családi viszonyai Magyarországon 2008-ban

Elemzésünk fókuszában a huszonévesek családi viszonyainak leírása, azon belül a szülői házról való leválás és az új család alapításának ritmusa áll. Az érdekel minket, hogy megjelentek-e új típusú, innovatív családi viszonyok. A hazai fiatalok élethelyzetének bemutatása négy lépésből áll. Először a keretfeltételeket mutatjuk be, majd rátérünk a szülői házról való leválás tárgyalására. Ezt követi a fiatalok párkapcsolat-formálódása néhány jellemzőjének bemutatása, végül a felnőtté válás két említett kulcseseményének 2008-as összekapcsolódását tekintjük át. Az öt kulcseseményből – az iskolai képzés befejezése, az első munkába állás, az elköltözés a szülői házból, az első párkapcsolat megalapítása, a szülővé válás – kettőt tárgyalunk részletesebben, így a másik három kulcseseményt elemzésünk esetén mint kontextuális tényezőt vesszük számba.

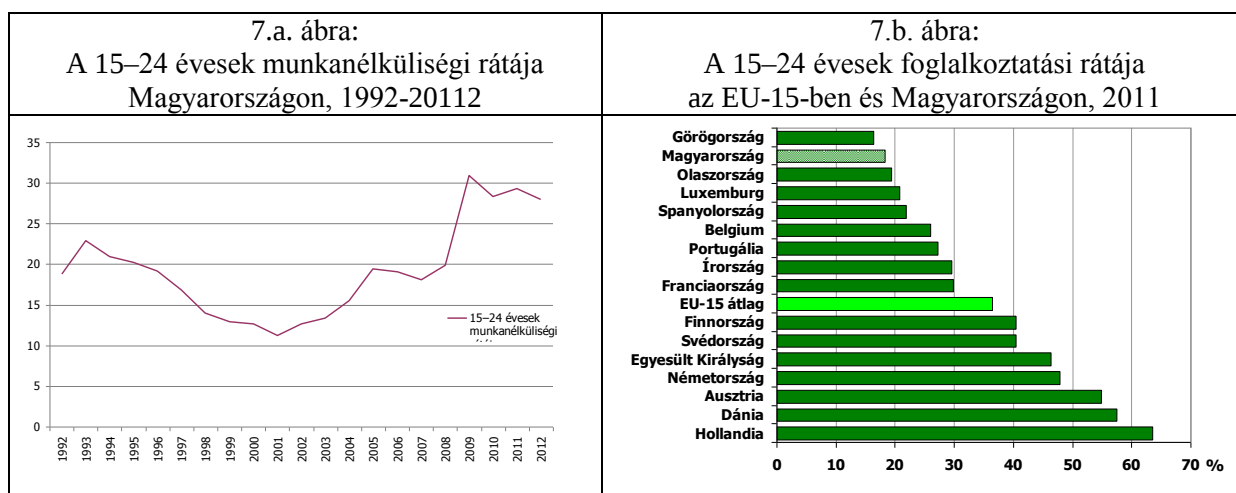
4.1. Iskolai expanzió és munkapiac

Ahogy Somlai Péter (2007) helyesen megállapította, a felnőtté válás megnyúlásának egyik „motorja” az iskolai expanzió, ezen belül is a felsőfokú képzés expanziója. Jól ismert, hogy a felsőfokú képzésre járók száma megháromszorozódott, és ez visszatükröződik a nappali képzésben résztvevő 20 évesek arányának folyamatos és gyors növekedésében. Míg 1991-ben a 20 évesek másfél tizede, addig 2010-ben alig kevesebb, mint háromötöde járt iskolába (6.a ábra). Noha ezen adatunk „túlbecsüli” a felsőfokú képzés expanzióját, hiszen egyre többen fejezik be húszévesen a középiskolát, az iskolai expanzió dinamikája tagadhatatlan. Kevésbé ismert tény, hogy a felsőfokú expanzió a nem nappali tagozaton is végbement, és a 2000-es évek elején leginkább a nem-nappali tagozatra járó hallgatók létszáma és számaránya bővült (6.b.ábra). Noha a nem-nappali tagozatos hallgatók összetételét illetően kevés információval rendelkezünk, azt feltételezzük, hogy körükben többségében vannak a kettős státusú, munka mellett felsőfokú képzésre járók részaránya. (Vannak természetesen olyan nem-nappali hallgatók is szép számmal, akik nem rendelkeznek munkavállalói státusszal).

Forrás: saját számítás, KSH oktatásstatisztika alapján

A munkanélküliségi ráta általában, és a fiatalok (15-24 évesek) munkanélküliségi rátája különösen jól tükrözi a gazdasági teljesítmény hullámzását. A fiatalok munkanélküliségi rátája az évezredfordulón volt a legalacsonyabb (10 %), és akkoriban nem volt sokkal magasabb a munkapiac egészére jellemző munkanélküliségi rátánál. (7.a. ábra) Vizsgálatunk idejére (2008) a fiatalok munkanélküliségi rátája az ezredfordulót jellemző érték kétszeresére, majd azt követően háromszorosára emelkedett. Nemzetközi összehasonlításban a magyar fiatalok munkapiaci részvétele messze az európai átlag alatt van (7.b. ábra), bár ez nem elsősorban a fiatalok hátrányos helyzetéből, hanem az alacsony magyarországi foglalkoztatási színvonalból következik.

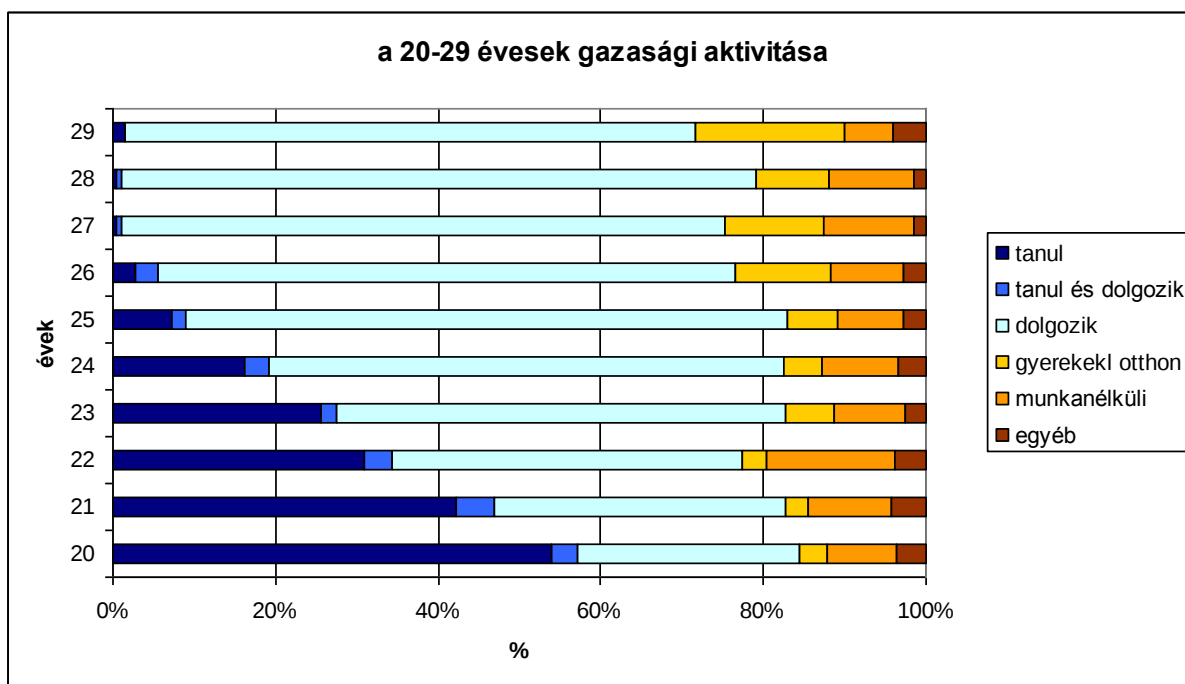

Forrás: saját számítás, KSH munkaügyi statisztika alapján

Az iskolarendszerben való megnyúló részvétel, és a fiatalok munkaerőpiaci integrációjának lelassulása egyértelműen arra mutathat, hogy a 2000-es évek első évtizedének végére megnehezedtek a felnőtté válás keretfeltételei, hiszen lelassult, megnyúlt és nehezebbé vált a szülőktől való anyagi függetlenedés.

A 2008-as adatfelvételünk e megrekedt feltételeket a vártnál kevésbé mutatja, hiszen viszonylag magas a „tisztá” – vagy tanuló, vagy foglalkoztatott – státusszal rendelkezők részaránya, és viszonylag kevesen vannak a kettős státusú – dolgozók és tanuló – személyek, továbbá mintánkban a munkanélküliek részaránya is viszonylag alacsony (8. ábra). Ugyanakkor jól látszik a 20-as éveikben járók anyagi függése, hiszen többségben vannak azok, akik nem rendelkeznek kenyérkereső állással. (Nem hangsúlyozzuk külön, de nyilvánvaló, hogy az életkor növekedésével nő az állásban lévők részaránya.)

8. ábra: A 20-29 éves fiatalok gazdasági aktivitása az egyes évjáratokban, 2008-ban

Forrás: saját számítás, Életünk fordulópontjai 3. hullám

4.2. Elköltözés a szülői házból: halasztás és kétlakiság

A magyarországi elemzések a nemzetközi összehasonlító vizsgálatokban használnál frissebb és részletesebb adatgyűjtéseken nyugszanak, így pontosabb képet rajzolnak meg a szülői háztól való elköltözés alakulásáról (Bognár 2007, Murinkó 2009). Emlékezzünk, hogy a nemzetközi összehasonlító adatok esetében az 1970-1979-ben születettek jelentették a

legfiatalabb korosztályt, Murinkó (2009) Életünk fordulópontjain (ÉF) alapuló elemzésében pedig már az 1980-84-ben születettekről (ők a rendszerváltozás idején még gyerekek voltak) is rendelkezünk olyan számosságú adatokkal, amelyek a tendenciák részletesebb elemzését teszik lehetővé.

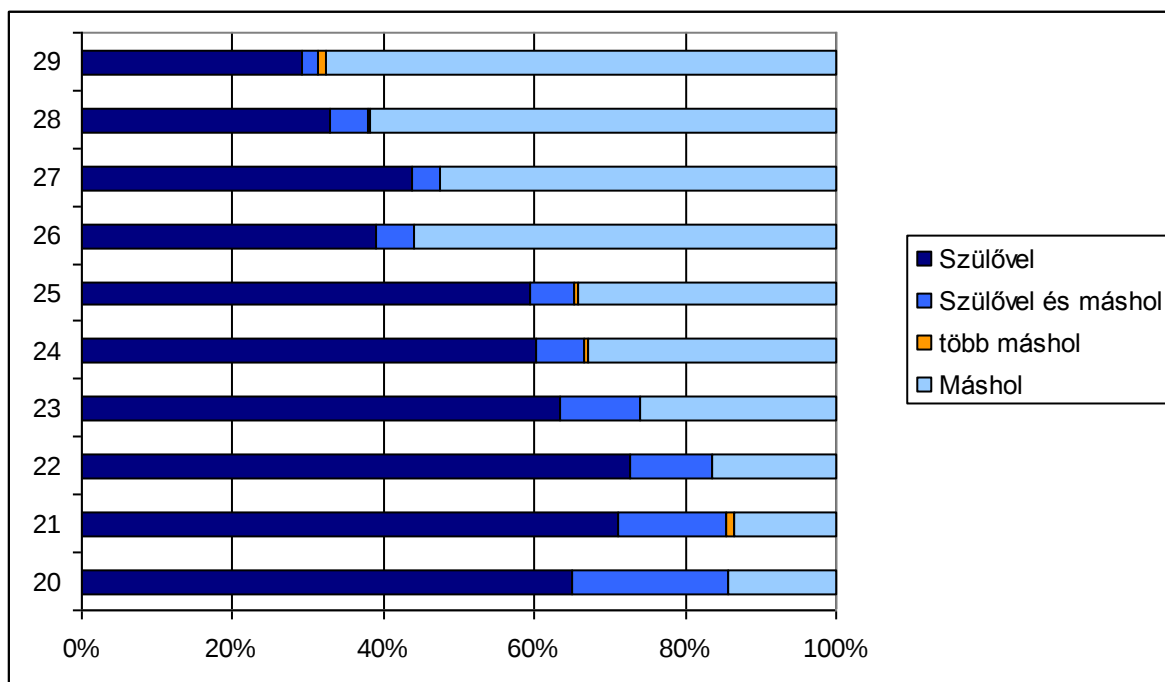
Murinkó elemzései visszaigazolják a feltételezett általános tendenciák magyarországi relevanciáját: a szülői házból való elköltözés *halasztása* az 1970-74-ben születetteknél indul el, és folyamatosan emelkedik (Murinkó 2009), Elemzése ezen túl arra is rávilágít, hogy növekszik az elköltözés időzítésének *heterogenitása* (im.114). Vagyis az elköltözés átlagos (medián) életkora úgy nő, hogy mindeközben vannak olyan csoportok, akik továbbra is fiatalon költöznek el, és vannak olyanok, akik (sokkal) később fognak elköltözni.

Mi az ÉF adatainak elemzésével egy másik jellegzetességre hívjuk fel a figyelmet, arra, hogy az elköltözés egy *folyamat*, hogy a szülőkkel való együttélés és a szülőktől való különélés közé beékelődik egy olyan időszak, amikor a fiatal „*kétlaki*”, két háztartásnak is tagja. (E helyzetet a következőképpen operacionalizáltuk: „*kétlakinak*” neveztük azon megkérdezetteket, akik magukat azok közé sorolták, akik egy héten átlagosan három napot máshol is töltenek.) A 20-29 évesek közel egytizede (8,6 %) e kétlaki kategóriába sorolható. Két ok miatt van okuk feltételezni, hogy e „*kétlakiság*” a szülőktől való leválás/elköltözés közbülső állomásának tekinthető. Egyrészt mert a kérdés során a fiatalok beszélnek arról, hogy szüleikkel (is) együtt élnek. (Ugyan kis részük apóssal/anyóssal él együtt). Másrészt azért, mert e „*kétlakiságnak*” egyértelmű életkori mintázata van (vö. 9. ábra).

A 20 évesek egy ötödét (20,9 %), a 24 évesek 6,3 %-át, a 27 évesek 3,9 %-át jellemzi ez az élethelyzet. Mindez jól egybevághat azzal a mintával, hogy az életkor növekedésével egyre többen élnek a szülőktől külön.² A szülői házból való leválást tehát egyszerre jellemzi a halasztás és a „*kétlakiság*”.

²Itt most nem foglalkoztunk azzal a ténnyel, hogy a szülők és gyermekeik közötti transzferek az elköltözés után is fennmaradnak.

9. ábra: A 20-29 éves fiatalok szülői házból való elköltözésének szakaszi, évjáratok szerint, 2008-ban

Forrás: saját számítás, Életünk fordulópontjai 3. hullám

4.3. Első párkapcsolatok

Több elemzés is ismert arról, hogy a rendszerváltozást követően a legmélyebb és leggyorsabb változások a párkapcsolatok területén következtek be. (Kapitány 2012, Pongráczné 2012, Spéder 2005b). Ahogy korábbiakban már jeleztük, az első párkapcsolatok valamelyest későbbi életkorban kezdődnek, de a halasztás mértéke meg sem közelíti a gyermekvállalás későbbre halasztásának ütemét. Mára szinte teljes körűvé vált, hogy az első párkapcsolatok élettársi kapcsolatként jönnek létre, és alig van olyan házasságkötés, amelyet együttélés nem előzött meg. A házasságkötéshez vezető út az élettársi kapcsolatokon keresztül vezet. Mivel az élettársi kapcsolatok a házasságnál törékenyebbek, és a válási hajlandóság se csökkent, ezért a párkapcsolatok instabilitása általában véve is nőtt. Ugyanakkor a házasság intézményét sem az érintettek, sem pedig a közvélemény nem veti el, annak elérése a népesség döntő többsége számára elérendő, kívánatos életcél (Pongrácz 2012).

Az élettársi kapcsolat mellett napjainkban további két új „párkapcsolati forma” - a szingliség és a látogató párkapcsolat (LAT) – is az érdeklődés középpontjába áll. A közvélemény jobban ismeri a „szingliség” fogalmát; a szakirodalom az anyagilag önálló, szülőktől elköltözött,

tartós párkapcsolatot kialakítani nem kívánó, alkalmi kapcsolatokat megengedő fiatal felnőtteket (30-asokat) tekinti szingliknek. Utasi Ágnes (2004) kutatásai azt mutatták ki, hogy Magyarországon az önálló egzisztenciával rendelkező, a tartós kapcsolat nélküliek „kényszerszingliknek” tekinthetők, mert egyedüllétük nem választott, hanem karrier vágyuk, foglalkozási pályájuk nem tervezett „mellékterméke”.

„Látogató párkapcsolatban” (LAT³-kapcsolatban) azok élnek, akik külön háztartást (lakást) tartanak fenn, egymással kizárólagos (monogám) és tartós kapcsolatot tartanak fenn, és azt a külvilág előtt nyíltan vállalják (Kapitány 2012). Ezen párkapcsolati formában élők leginkább külső okokra hivatkoznak a különélés okát tudakoló kérdésre. Lakásproblémák és anyagi problémák azok, amelyek a párok összeköltözését leggyakrabban akadályozzák (im. 12. old.) Kapitány becslései szerint, amely az általunk is használt ÉF adatain alapulnak, számuk nem elenyésző, hiszen a teljes felnőtt népesség 6%-át teszik ki. Elemzésünk szempontjából ennél is jelentősebb csoportot alkotnak, hiszen 60%-uk 20 és 30 év közötti életkorral rendelkezik. Az általunk vizsgált populáció körében tehát ezen életforma viszonylag elterjedt.

A 2008-ban felvett adatgyűjtésünk lehetővé teszi, hogy a fenti párkapcsolati formákat elkülönítve bemutassuk, majd pedig összevessük az előzőekben taglalt szülői házból történő elköltözés jellemzőivel.

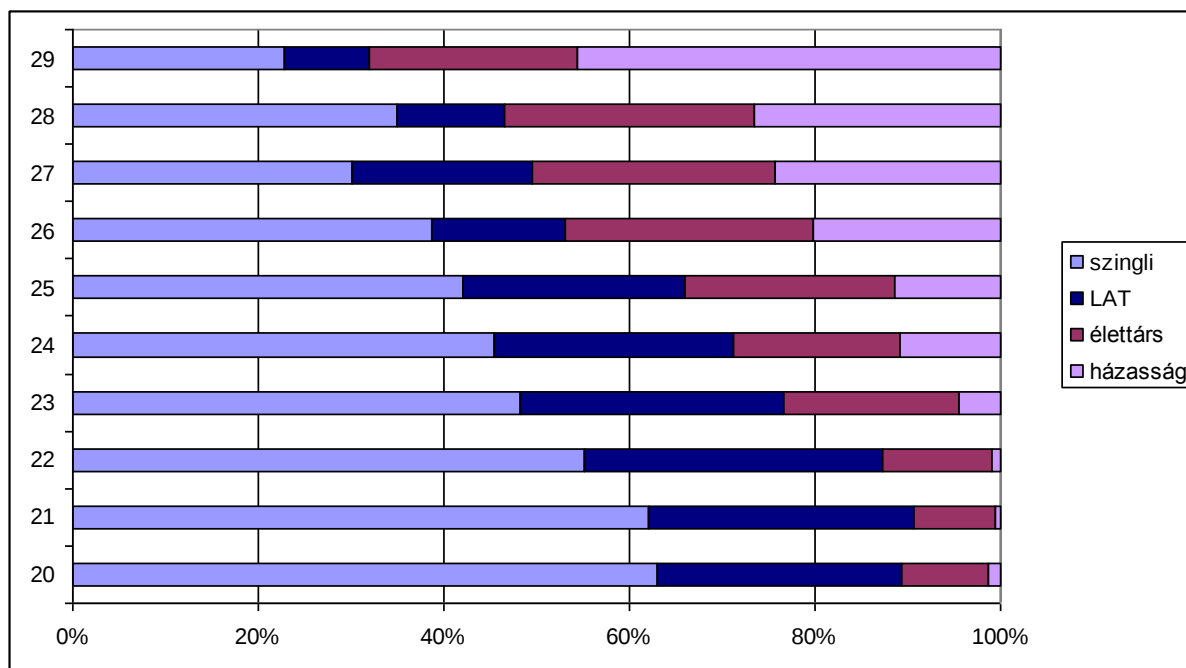
Párkapcsolataik alapján a 20-29 éves fiatalokat négy típusba soroltuk, ezek: a *párkapcsolattal nem rendelkezők*, a *LAT párkapcsolattal rendelkezők*, az *élettársi kapcsolatban együtt élők* és a *házasok*. A 20-29 évesek 44 %-a nem rendelkezik párkapcsolattal, közel hasonló arányban, egyötöd mértékben rendelkeznek a fiatalok LAT kapcsolattal, illetve élnek élettársi kapcsolatban. Végül 14,9 %-uk házasságban él.

A párkapcsolati formák egyértelmű „korprofíllal” rendelkeznek, és kézenfekvő feltételeznünk, hogy számtalan egyén számára ez egyben egyfajta „párkapcsolati pályát” jelent. (Ezt mi itt most nem vizsgáljuk!) A legfiatalabbak (20-21 évesek) többségében nem rendelkeznek tartós párkapcsolattal. A „látogató párkapcsolat” (LAT kapcsolat) 21 és 24 év között a legjellemzőbb, az élettársi kapcsolat 25 évtől, a házasság pedig 27-29 évtől a leginkább elterjedtebb. (10. ábra, M3. tábla) Míg a 23-24 évesek között kétszer annyi az élettársi kapcsolatban élő, mint a házasságban élő, a 29 évesek között az arány már megfordult. Azaz a húszas éveik végén házasságban élők száma kétszerese az élettársi helyzetekben élők számának.

³ A LAT a „Living Apart Together” kifejezés rövidítése.

A fiatalok élethelyzetéről pontosabb képet kapunk, ha egyszerre vizsgáljuk a szülő és a gyermekek együttélési (lakóhely) szerinti viszonyait és a fiatalok párkapcsolati helyzetét. A fiatalok döntő többsége e tekintetben „klasszikus” helyzetben van. A párral nem rendelkezők két tizede szüleikkel él, a tartós párkapcsolattal rendelkezők négy-ötöde pedig a szülőktől (teljesen) külön él. E klasszikus élethelyzetektől elütő két élethelyzet – szülővel élő párok, és szülőtől külön élő „szinglik” – eltérő típusú, szabadon választott devianciának tekinthető. Az előbbit inkább „kényszer szülte” szülőkkal való együttélésnek tekintjük, az utóbbit pedig új típusú, innovatív élethelyzetnek. Összességében ők a 20-29 éves fiatal felnőttek minoritását adják, míg a partnerrel, szülőikkel élők a vizsgált fiatalok 5%-át teszi ki, addig a választott egyedül élés a fiatalok 7%-át. Ugyanakkor a „kényszerű helyzet”-ben élők száma a 30. életév betöltését követően még növekszik, amikor a párral nem rendelkezők majd összeköltöznek. Végül a „látogató kapcsolattal” rendelkezők, ha nem is elhanyagolható, de mégis kisebbsége tekinthető olyannak, akik esetében e párkapcsolati helyzetet nem a „kényszer szülte”. Másképpen a LAT-ban élők háromnegyede a szüleivel él, és vélhetően az elköltözés lehetőségének hiánya (is) korlátozza abban, hogy önálló, szülői háztól független családalapításba kezdjen.

10. ábra: A 20-29 éves fiatalok párkapcsolati helyzete évjáratok szerint, 2008-ban

Forrás: saját számítás, Életünk fordulópontjai 3. hullám

4. tábla: A különböző párkapcsolati státusszal rendelkező fiatalok megoszlása
a szülői háztól való elköltözés szerint, 2008-ban

tars3c * Leaving home 1 Crosstabulation

Párkapcsolati státus	Leaving home 1				Total
	Kizárólag szülővel	Szülővel és máshol	Több helyen	Szülőtől különl	=100%
Egyedül	72,6%	11,8%	,1%	15,4%	887
LAT	74,4%	13,3%	,4%	11,9%	445
Élettárs	20,6%	1,3%	,5%	77,6%	384
Házass	10,6%	,7%	,7%	88,1%	293
Total Count	1085	171	7	746	2009
% within tars3c	54,0%	8,5%	,3%	37,1%	2009

Forrás: saját számítás, Életünk fordulópontjai 3. hullám

5. Összefoglaló

A felnőtté válás ma Európában egy elhúzódó és bonyolulttá váló időszak, így a posztadoleszcencia, a gyermekkor és felnőttkor közé ékelődő életszakasz minden európai országban megjelenik, de mintázata nem egyértelműen kikristályosodott. A kulcsesemények időzítése (objektív folyamatok) és az azokról alkotott vélemények (szubjektív tételezések) között egyértelműen illeszkedési nehézségek láthatók, hiszen míg ez utóbbi Európában viszonylag egységes, az előbbi igencsak differenciált.

Magyarországon a felnőtté válás két kulcseseményét – elköltözés a szülői háztól, első párkapcsolat-alapítás – vizsgáltuk meg a 20-29 évesek körében. A szakirodalom áttekintésére alapozva bemutattuk a *halasztást*, és azt is, hogy ennek üteme a különböző események tekintetében eltér. A szülői háztól való elköltözést az eddigi szakirodalommal ellentétben *folyamatként* írtuk le, és megmutattuk, hogy a szülővel élés és a szülőtől való különélés közé a „kétlakiság-fázisa” ékelődik be. A párkapcsolat alapítást tekintve az élettársi kapcsolatok terjedésén túl kiemeltük a „látogató párkapcsolatok” (LAT kapcsolat) értelmezhetőségét és sajátosságait.

A két kulcsesemény együttes elemzése révén rámutattunk, hogy a fiatalok többségére két klasszikus – nincsen partnere és szülővel él, illetve van partnere és szülőtől külön él – élethelyzet jellemző. Ugyanakkor számos atipikus helyzetet is feltártunk. Feltételezésünk szerint a szülőkkel együtt élő párok és LAT-al rendelkező fiatalok élethelyzetét inkább a „kényszer szüli”, a különélő egyedül élők és a szülőtől külön élő, LAT-kapcsolattal rendelkezők viszont kényszermentes, szabad döntés eredményeként alakították élethelyzetüket.

Irodalomjegyzék

Arnett, J.J.(2000): Emerging adulthood: A theory of development from late teens through the twenties. *American Psychologist*, vol.55. P 469-480

Arts, W., Hagenaars, J., Halman, L., ed. (2004): *The Cultural Diversity of European Unity*. Brill European Values Study.

Arts, W., Geliessen, J., and R. Luijkx, (2004): Shall the twain ever meet? Differences and changes in socio-economic justice norms and beliefs in Eastern and Western Europe at the turn of the Millennium. In. Hagenaars, J., Halman, L., ed. 2004. *The Cultural Diversity of European Unity*. Brill European Values Study, p. 185- 216.

Billari, F.C. and C. Wilson (2001): Convergence towards diversity? Cohort dynamics in the transition to adulthood in Contemporary Western Europe. Rostock, Max Planck Institute for Demographic Research

Billari, F.C. and A. Liefbroer (2010): Toward a new pattern of transition to adulthood? *Advances in Life Course Research* Vol. 15. p. 59-75.

Bognár Virág, (2007): Első elszakadás a szülői háztól: a felnőtté válás kezdete? In. Somlai Péter (2007): A posztadoleszcensek kora. Bevetés. Somlai P. ; Bognár, Tóth, Kabai. *Új ifjúság*. Budapest: Mandátum kiadó

Bognár, Tóth, Kabai. *Új ifjúság*. Budapest: Mandátum kiadó, 45-80.oldal

Blossfeld, H-P., Kijzing, E. Mills, M and Kurz (2005): *Globalization, uncertainty and youth in society*. London: Routledge.

Elzinga, C.H. and A.C. Liefbroer, (2007): De-standardization of Family-Life Trajectories of Young Adults: A Cross-National Comparison Using Sequence Analysis. *European Journal of Population*. Vol. 23.p. 225-250.oldalak

Geliessen, J., (2004): Cross-national differences in public consent to divorce: effects of cultural, structural and compositional factors. In. Hagenaars, J., Halman, L., ed. 2004. *The Cultural Diversity of European Unity*. Brill European Values Study, p. 339- 370.

Hagenaars, J., Halman, L., Moors, G., (2004): Exploring Europe's basic value map. In: Arts, W., Hagenaars, J., Halman, L., ed. *The Cultural Diversity of European Unity*. p.23-58.

Inglehart, R., Baker, W.E. (2000): Modernization, Cultural Change, and Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review* Vol.65. No.1. p. 19-51.

Kalmijn, M. (2004): Country differences in sex-role attitudes: Cultural and economic explanations. In. Hagenaars, J., Halman, L., ed. 2004. *The Cultural Diversity of European Unity*. Brill European Values Study, p. 311- 337.

Kapitány Balázs (2012): 'Látogató párkapcsolatok' Magyarországon, *Szociológiai Szemle*, 22. évf. 1.szám 4-29. oldal

King, L. B. – I. Szelényi. (2005): Post-Communist Economic Systems Smelser, N. J. – R. Swedberg (szerk.) *The Handbook of Economic Sociology*. Princeton – New York: Princeton University Press – Russel Sage Foundation, *Second Edition*: 2005. p.205-229.

Köllő János (2000): Iskolázottság és életkor szerinti különbségek: az „emberi tőke” átértékelődése. In Károly Fazekas szerk. *Munkapiaci tükrök 2000*, Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, pp.80-90.

Kuijsten, A.C. (1996): Changing Family Patterns in Europe: A Case of Divergence? *European Journal of Population* 12: 115-143.

Liefbroer, Aat, c. (1999): From Youth to Adulthood. Understanding changing patterns of Family Formations from a Life-course Perspective in. van Wiesen, Dykstra, eds. *Population Issues*. Plenum

Mayer, K.U. (2001): The paradox of global social change and national path dependencies: Life course patterns in advanced societies. in A.E. Woodward and M.Kohli (eds.), *Inclusions-Exclusions*. London: Routledge: 89-110.

Murinkó Livia (2009): Első elköltözés a szülői házból. In. Spéder Zsolt (szerk.) *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. Budapest, NKI Kutatási Jelentések 86. 107-134.oldal

Murinkó Livia (2010): Mitől lesz valaki felnőtt? A családi szerepátmenetek és az önállóvá válás szerepe a felnőtté válásban. *Demográfia* 53.évf. 1. szám 7-37

Pongrácz Tiborné (2012): Párhuzamok in. Óri Péter, Spéder Zsolt, szerk. *Demográfiai Portré 2012*. Budapest: KSH Népszámtudományi Kutatóintézet 12-19.oldal

Somlai Péter (2007): A posztadoleszcensek kora. Bevetés. Somlai P. ; Bognár, Tóth, Kabai. *Új ifjúság*. Budapest: Mandátum kiadó, 9-44. oldal

Spéder Zsolt (2005) a: Az európai családformák változatossága. Párkapcsolatok, szülői és gyermeki szerepek az európai országokban az ezredfordulón. *Századvég* 37. szám., 3-48. oldal

Spéder Zs., (2005) b: Az élettársi kapcsolatok térhódítása Magyarországon és néhány szempont a demográfiai átalakulás értelmezéséhez. *Demográfia*, 2005. 48. évf. 3–4. sz. 187–217

Spéder, Zs. Murinkó L., Settersten, R.A. (2013): Age conceptions of Adulthood Universal and Unisex? Ages and Social Markers in 25 European Countries. *Social Forces* doi: 10.1093/sf/sot100.

Utasi, Á. (2003): Független, egyedülálló harmincasok: a szignli. In: Spéder Zsolt (szerk): *Család és népesség – itthon és Európában*. Budapest, Századvég, p. 231-253.

Vaskovics László (2000): A posztadoleszcencia sociológiai elmélete. *Szociológiai Szemle* 10 évf. 4. sz. 3-20.

Mellékletek

Adatforrások

European Social Survey 3. hullám LIFETIMING modul

Az európai országokban minden második évben lekérdezett adatgyűjtés, amely fix és változó tematikából áll. A kérdőív alapvetően véleménykérdéseket, társadalmi és politikai attitűdöket kérdez. A 2006-os 3 hullámban egy LIFETIMING modul részletes kérdéseket tartalmaz az életpálya tagolódásáról, a felnőtté válás kulcseseményeiről

“Életünk fordulópontjai”

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének kutatási programja az életút főbb eseményeiről (párkapcsolatalapítás, házasság, gyermekvállalás, válás, munkavállalás, nyugdajassá válás, özvegyülés), azok objektív körülményeiről, az érintettek értékeiről és terveiről. A kérdezés 3-4 évente kerül megismétlésre. Elemzésünkben a 3. hullám (2008) adatait használtuk.

EUROSTAT és KSH adatok

A munkaerőpiaci, oktatásstatisztikai, és népmozgalmi adatok

M1. tábla:

Table 3. The Perceived Importance of Four Markers of Adulthood for Women and Men: Leaving Home, Finding a Full-Time Job, Partnering, and Parenting

	Leaving home		Full-time job		Partnership		Parenthood	
	About women	About men	About women	About men	About women	About men	About women	About men
Denmark	52.7	64.6	33.2	44.5	21.0	28.2	43.7	45.6
Finland	38.2	56.9	34.4	52.4	16.0	24.1	13.5	18.8
Norway	37.8	52.1	21.3	43.0	6.6	11.6	9.4	14.5
Sweden	32.6	55.7	15.2	32.5	5.7	11.1	7.8	13.4
UK	24.9	35.2	31.7	58.8	13.8	16.6	17.9	20.7
Ireland	19.7	33.3	33.0	60.2	10.0	16.7	12.3	16.8
Austria	40.6	52.0	40.6	68.6	22.6	29.5	23.1	24.0
Belgium	28.3	34.6	39.5	64.3	19.7	24.5	28.1	30.0
France	40.6	52.3	57.9	76.9	29.0	32.2	44.8	48.8
Netherlands	23.6	35.1	19.4	35.9	12.6	14.7	14.4	18.2
Germany	36.0	40.3	32.7	47.6	26.4	30.4	38.7	38.6
Switzerland	35.6	49.1	33.1	50.9	19.2	27.4	30.5	36.9
Cyprus	36.7	35.3	52.3	63.9	39.7	42.3	52.8	50.2
Portugal	37.1	37.9	51.6	57.3	52.5	53.0	61.3	61.3
Spain	27.0	29.9	29.2	41.9	20.6	22.6	29.0	29.7
Poland	26.6	32.1	41.1	59.2	37.1	44.3	50.0	48.1
Hungary	13.0	24.9	28.9	46.1	16.6	16.4	18.7	14.3
Slovenia	26.2	37.0	39.7	57.8	21.1	31.2	28.8	31.1
Slovakia	15.1	23.1	40.0	60.6	17.2	23.3	24.1	23.2
Estonia	36.6	48.5	41.0	69.5	28.7	36.6	36.1	40.8
Latvia	29.1	33.6	34.0	51.1	34.1	32.7	42.6	37.6
Bulgaria	29.0	26.8	63.8	75.8	54.5	59.6	68.3	66.5
Romania	31.2	35.1	54.8	65.3	49.3	45.5	54.5	51.4
Russian Federation	40.8	49.5	46.4	54.7	52.8	52.8	62.4	60.6
Ukraine	45.5	51.8	56.2	64.3	53.5	62.0	69.1	73.9
Total	32.6	41.3	38.7	55.8	27.5	31.4	35.4	36.5

Notes: These figures are the combined percentages of those who say a potential marker is “important” or “very important.” Percentages above 50 percent are shaded gray. Countries are clustered together with those in the same country group and ordered as indicated in [table 1](#).

M2. tábla: Hány éves korban túl idős egy nő/férfi ahhoz hogy tartós párkapcsolatban együtt éljen?
(életkori kvartilisek, átlagéletkor, szórás, 2006)

		Egy nő			Egy férfi		
		18-35	35-55	55-85	18-35	35-55	55-85
Magyarország	25%	17	18	18	18	18	18
	50%	18	18	18	20	18	20
	75%	20	20	20	20	20	20
	Átlag	18,5	18,9	18,8	19,8	19,3	19,9
Észak-Európa	25%	17	18	18	17	18	18
	50%	18	18	18	18	18	19
	75%	18	20	20	20	20	20
	Átlag	18,2	18,4	18,7	18,4	18,9	19,4
Brit-szigetek	25%	17	18	18	18	18	18
	50%	18	18	19	18	20	20
	75%	20	20	21	20	21	21
	Átlag	18,6	19,4	19,5	19,2	19,8	19,8
Kontinentális Nyugat-Európa	25%	17	17	17	18	18	18
	50%	18	18	18	18	18	19
	75%	19	20	20	20	20	20
	Átlag	18,1	18,4	18,5	18,6	19,1	19,3
Dél-Európa	25%	17	17	17	17	18	18
	50%	18	18	18	18	19	18
	75%	20	20	20	20	20	20
	Átlag	18,3	18,5	18,5	18,9	19,1	18,9
Közép-Kelet Európa	25%	17	18	18	18	18	18
	50%	18	18	18	19	19	20
	75%	20	20	20	20	20	20
	Átlag	18,7	18,8	18,8	19,6	19,5	19,8
Kelet-Európa	25%	16	16	16	17	17	17
	50%	18	18	18	18	18	18
	75%	18	18	19	20	20	20
	Átlag	17,7	17,7	17,9	18,3	18,6	18,6
Összesen	25%	17	17	17	17	18	18
	50%	18	18	18	18	18	18
	75%	19	20	20	20	20	20
	Átlag	18,2	18,4	18,5	18,8	19,1	19,2

Forrás: saját számítás, ESS 3. hullám

M3. tábla: Hány éves korban túl fiatal egy lány/fiú ahhoz, hogy még mindig a szüleivel éljen?
(korcsoportok szerint, életkori kvartilisek, átlagéletkor, 2006)

		Egy nő			Egy férfi		
		18-35	35-55	55-85	18-35	35-55	55-85
Magyarország	25%	30	25	25	26	28	30
	50%	30	30	30	30	30	30
	75%	30	30	30	30	35	35
	Átlag	30,5	30,4	29,9	30,4	31,2	31,8
Észak-Európa	25%	23	22	20	23	23	21
	50%	25	25	25	25	25	25
	75%	30	30	30	30	30	30
	Átlag	26,1	25,7	25,5	26,1	26,2	25,9
Brit-szigetek	25%	25	25	25	25	25	25
	50%	30	29	28	30	30	30
	75%	30	30	30	30	30	30
	Átlag	29,9	28,6	27,9	29,2	29,3	29,1
Kontinentális Nyugat-Európa	25%	25	25	25	25	25	25
	50%	28	28	27	30	30	30
	75%	30	30	30	30	30	30
	Átlag	28,1	28,0	27,8	28,7	28,6	28,6
Dél-Európa	25%	29	28	30	30	30	30
	50%	30	30	30	30	30	30
	75%	35	35	35	35	35	35
	Átlag	31,4	31,1	31,8	32,1	32,0	31,9
Közép-Kelet Európa	25%	27	25	25	27	25	25
	50%	30	30	30	30	30	30
	75%	30	30	30	30	30	30
	Átlag	30,5	29,5	29,2	30,3	30,3	30,3
Kelet-Európa	25%	23	22	21	23	24	23
	50%	25	25	25	25	25	25
	75%	30	30	30	30	30	30
	Átlag	26,6	26,3	26,3	26,5	27,4	27,5
Összesen	25%	25	25	25	25	25	25
	50%	29	27	26	30	30	29
	75%	30	30	30	30	30	30
	Átlag	28,3	27,9	27,6	28,5	28,6	28,4

Forrás: saját számítás, ESS 3. hullám

M4. tábla:

A különböző évjáratokba tartozó fiatalok megoszlása gazdasági aktivitás és nemek szerint, 2008-ban

1 01. A kérdezett neme				akt						Total
				tanul	tanul és dolgozik	dolgozik	gyerekekkel otthon	munkanélküli	egyéb	
Férfi	f kor	20,00	Count	52	2	35	0	12	4	105
			% within f kor	49,5%	1,9%	33,3%	,0%	11,4%	3,8%	100,0%
		21,00	Count	41	8	39	0	11	2	101
			% within f kor	40,6%	7,9%	38,6%	,0%	10,9%	2,0%	100,0%
		22,00	Count	28	4	58	0	22	5	117
			% within f kor	23,9%	3,4%	49,6%	,0%	18,8%	4,3%	100,0%
		23,00	Count	20	2	64	0	11	1	98
			% within f kor	20,4%	2,0%	65,3%	,0%	11,2%	1,0%	100,0%
		24,00	Count	14	1	58	0	9	4	86
			% within f kor	16,3%	1,2%	67,4%	,0%	10,5%	4,7%	100,0%
		25,00	Count	9	2	83	0	7	4	105
			% within f kor	8,6%	1,9%	79,0%	,0%	6,7%	3,8%	100,0%
		26,00	Count	4	4	83	4	7	2	104
			% within f kor	3,8%	3,8%	79,8%	3,8%	6,7%	1,9%	100,0%
		27,00	Count	0	0	81	0	17	3	101
			% within f kor	,0%	,0%	80,2%	,0%	16,8%	3,0%	100,0%
		28,00	Count	1	0	91	0	14	2	108
			% within f kor	,9%	,0%	84,3%	,0%	13,0%	1,9%	100,0%
		29,00	Count	1	0	76	0	9	4	90
			% within f kor	1,1%	,0%	84,4%	,0%	10,0%	4,4%	100,0%
Total		Count	170	23	668	4	119	31	1015	
		% within f kor	16,7%	2,3%	65,8%	,4%	11,7%	3,1%	100,0%	
Nő	f kor	20,00	Count	69	5	26	8	7	4	119
			% within f kor	58,0%	4,2%	21,8%	6,7%	5,9%	3,4%	100,0%
		21,00	Count	39	1	30	5	9	6	90
			% within f kor	43,3%	1,1%	33,3%	5,6%	10,0%	6,7%	100,0%
		22,00	Count	38	3	34	6	12	3	96
			% within f kor	39,6%	3,1%	35,4%	6,3%	12,5%	3,1%	100,0%
		23,00	Count	30	2	44	12	5	4	97
			% within f kor	30,9%	2,1%	45,4%	12,4%	5,2%	4,1%	100,0%
		24,00	Count	14	4	52	8	7	2	87
			% within f kor	16,1%	4,6%	59,8%	9,2%	8,0%	2,3%	100,0%
		25,00	Count	6	1	71	13	10	2	103
			% within f kor	5,8%	1,0%	68,9%	12,6%	9,7%	1,9%	100,0%
		26,00	Count	2	1	69	22	12	4	110
			% within f kor	1,8%	,9%	62,7%	20,0%	10,9%	3,6%	100,0%
		27,00	Count	1	1	71	25	6	1	105
			% within f kor	1,0%	1,0%	67,6%	23,8%	5,7%	1,0%	100,0%
		28,00	Count	0	1	66	18	7	1	93
			% within f kor	,0%	1,1%	71,0%	19,4%	7,5%	1,1%	100,0%
		29,00	Count	1	0	63	36	3	4	107
			% within f kor	,9%	,0%	58,9%	33,6%	2,8%	3,7%	100,0%
Total		Count	200	19	526	153	78	31	1007	
		% within f kor	19,9%	1,9%	52,2%	15,2%	7,7%	3,1%	100,0%	

M5. tábla: A különböző évjáratokba tartozó fiatal nők és férfiak megoszlása
párkapcsolati státuszuk szerint, 2008

fkor * tars3c * 1 01. A kérdezett neme Crosstabulation

1 01. A kérdezett neme				tars3c				Total
				szingli	LAT	ÉT	házas	
Férfi	fkor	20,00	Count	74	22	8	1	105
			% within fkor	70,5%	21,0%	7,6%	1,0%	100,0%
		21,00	Count	72	27	2	0	101
			% within fkor	71,3%	26,7%	2,0%	,0%	100,0%
		22,00	Count	77	25	13	2	117
			% within fkor	65,8%	21,4%	11,1%	1,7%	100,0%
		23,00	Count	57	27	14	1	99
			% within fkor	57,6%	27,3%	14,1%	1,0%	100,0%
		24,00	Count	48	21	14	4	87
			% within fkor	55,2%	24,1%	16,1%	4,6%	100,0%
		25,00	Count	59	25	18	6	108
			% within fkor	54,6%	23,1%	16,7%	5,6%	100,0%
		26,00	Count	51	16	23	14	104
			% within fkor	49,0%	15,4%	22,1%	13,5%	100,0%
		27,00	Count	33	27	23	18	101
			% within fkor	32,7%	26,7%	22,8%	17,8%	100,0%
		28,00	Count	38	13	28	29	108
			% within fkor	35,2%	12,0%	25,9%	26,9%	100,0%
		29,00	Count	28	10	21	31	90
			% within fkor	31,1%	11,1%	23,3%	34,4%	100,0%
	Total		Count	537	213	164	106	1020
			% within fkor	52,6%	20,9%	16,1%	10,4%	100,0%
Nő	fkor	20,00	Count	67	37	14	2	120
			% within fkor	55,8%	30,8%	11,7%	1,7%	100,0%
		21,00	Count	47	28	15	1	91
			% within fkor	51,6%	30,8%	16,5%	1,1%	100,0%
		22,00	Count	40	43	12	1	96
			% within fkor	41,7%	44,8%	12,5%	1,0%	100,0%
		23,00	Count	38	29	23	8	98
			% within fkor	38,8%	29,6%	23,5%	8,2%	100,0%
		24,00	Count	30	25	17	15	87
			% within fkor	34,5%	28,7%	19,5%	17,2%	100,0%
		25,00	Count	30	26	29	18	103
			% within fkor	29,1%	25,2%	28,2%	17,5%	100,0%
		26,00	Count	32	14	35	30	111
			% within fkor	28,8%	12,6%	31,5%	27,0%	100,0%
		27,00	Count	28	13	31	32	104
			% within fkor	26,9%	12,5%	29,8%	30,8%	100,0%
		28,00	Count	32	9	26	24	91
			% within fkor	35,2%	9,9%	28,6%	26,4%	100,0%
		29,00	Count	18	8	24	58	108
			% within fkor	16,7%	7,4%	22,2%	53,7%	100,0%
	Total		Count	362	232	226	189	1009
			% within fkor	35,9%	23,0%	22,4%	18,7%	100,0%